

HORACIJEVI LIRSKI PORTRETI

U cjelokupnom Horacijevu pjesničkom opusu često susrećemo lirske portretne evokacije. Te pjesnik postepeno kontaminira posebnim poetskim slikama i sintetičkim epitetima u zorne portrete pune imaginativnih ljepota. Držim da je to lirsko portretiranje, uz slikanje krajolika, jedna od najznačajnijih stvaralačkih Horacijevih značajki. U Horacijevim evokacijama zapažamo njegov smisao za lirsku dramatičnost. Lirski portreti jednako su reljefni u *Epodama*, *Satirama*, *Poslanicama* kao i u *Lirskim pjesmama*. Negdje su, prožeti naročitim lirskim realizmom. Taj nam pruža zaokruženu i vjernu sliku društvene stvarnosti Augustove epohe¹). S druge strane, pjesnik nam dočarava i idealne portrete, osobito etičkog značaja, pa, što je i razumljivo, slika u brojnim samoispovijestima i svoj lični portret²). Kao naročiti primjer Horacijeva lirskog portretiranja, koje zasijeca i u njegov intimni život, želim da prikazem njegov portret Mecenateve supruge Terencije.

1) Schanz: *Gesch. d. röm. Litt.*, München 1899, II (2), s. 124: *Eine große Reihe von Lebensbildern von packender Realität zieht an uns vorüber...*, dok Ribbeck u *Gesch. d. röm. Dichtung*, Stuttgart 1900 (d. izd.) II, s. 123. zastupa drugo mišljenje, koje je u suprotnosti s njegovom analizom Horacijevih pjesama, kad piše: *Unter allen jenen griechisch benannten Mädchen und Knaben, die Horaz ansingt, tritt uns keine fest umrissene greifbare Persönlichkeit entgegen...* te malo dalje: *Eine Leidenschaft, die den ganzen Menschen beherrscht, bricht nirgends hervor: vielmehr bewahrt der Dichter eine gewisse Ueberlegenheit.* I kad bi Ribbeck shvatio Horacijeve osobe u dramatskom smislu, to bi ipak njegov zaključak bio bez temelja. Uz to bismo mogli dodati, da, iako postoje mnogi tragovi u Horacijevim pjesmama, što nas potsjećaju na Asklepijada, Posidipa i druge pjesnike, ipak u njegovim je izražajnim pozajmljenicama i kontaminacijama *glavno lični ili neposredni doživljaj*. Isp. još: M. Rostovtzeff, *Gesellschaft und Wirtshaft im röm. Kaiserreich*, Leipzig 1929, I—II, osobito I, s. 27., gdje spominje psihološku preobrazbu Horacija, te u I, s. 39, 40 i 63. — Patin, *Oeuvres d'Horace*, I—II, Paris 1861, II, *Appendice*, s. 410. i sl.

2) F. Nietzsche, *Götzendämmerung* (Nietzsche: *Werke*, T. A.), Leipzig 1906, *Bd. X*, s. 343 i Nietzsche, *Werke und Briefe*, München 1933—1940, (I—IX), II, s. 110., gdje u epigramu, posvećenom Augustu, a napisanom na latinskom jeziku, Nietzsche pjeva za Horacija: *te celebrat vates, tempus in omne sacer*. Isp. suprotno Goetheovo mišljenje (Schanz—Hosius, *Gesch. d. röm. Lit.*, izd. 1935) s. 144, gdje mu G. priznaje metričku i jezičnu savršenost, ali ne poetsku snagu.

Mecenatovo je ime besmrtno vezano za Horacija i njegovu liriku. I ta veza, izražena u stihovima, nije bila samo odraz zahvalnoga pjesnika prema prijatelju, koji mu je omogućio svojim ugledom i društvenim položajem smiren život i pomogao da postane svijestan svoje pjesničke misije³⁾, da bi se svestrano lirski izrazio, — ta je veza bila prisno prijateljstvo, koje im je obojici do smrti ispunjavalo život osobitom radošću. Mecenat⁴⁾ je Horaciju bio *praesidium* i *dulce decus* (C. I, 1), bio je *candidus* (E. XIV). Pjesnik svoje *Poslanice* počinje iskrenim naglaskom (Ep. I, 1): — *Mecenate, tibi spjevah svoju prvu pjesmu, a treba da i posljednji stih bude posvećen tebi!* I na drugim mjestima u Horacijevu lirskom opusu susrećemo izraze daha ovoga prisnog prijateljstva. Tako pjesmom, koja se može nazvati *Poziv Mecenatu* (C III, 29), pjesnik najbolje tumači koliko je proniknuo u Mecenatov duhovni lik i njegov način života. Horacije je kontrastiranje u pogledima na svijet i način prijateljeva života vješto konstruirao, pa je ova pjesma kao neko pismo Plinija Mlađega, puna osobite i vedre resignacije. To opažamo u stih. 29. i sl., a osobito u stih. 57—64, gdje dvjema usporedbama o lađama kao simbolima života, Horacije završava spokojnom vizijom svoj prijateljski poziv na gozbu. Za taj prijateljski odnos zgodno kaže Richard⁵⁾, *da izaziva sjećanje na ona najljepša prijateljstva, o kojima govore legenda i povijest*. U jednoj drugoj pjesmi, koja je spjevana pred više od dvadeset godina prije Mecenatove smrti (C. II, 17), pjesnik je zaželio da umre istodobno s prijateljem, koga naziva *grande decus, columenque rerum, partem animae*. U trećoj strofi pjeva:

... Non ego perfidum
Dixi sacramentum: *ibimus, ibimus,*
Ut cumque praecedes, supremum
Carpere iter comites parati.

I ritam drugog stiha te strofe ispunjen je dubokim osjećajem nekog rekvijema. Horacije umire uskoro poslije prijatelja. Kako da se protumači ta čudna podudarnost? Možda je pjesnik izvršio samoubistvo? Zielinski⁶⁾ se poziva na Suetonija i veli,

³⁾ Friedländer, *Sittengeschichte Roms*, Wien 1934, s. 559.

⁴⁾ a) T. Zielinski, *Horace et la société du temps d'Auguste*, Paris 1938, s. 140—151. b) Rostovtzeff, *cit. dj.* I, 50—56. c) Homo, *Augusto*, Firenze 1938, s. 112 i 114. d) V. Čajkanović, *Vergilije i njegovi savremenici*, Beograd 1930 (Srp. knjiž. zad., kolo XXXIII, br. 222). s. 79, te 100—102. e) Gebhardi W., *Ein ästhetischer Komm. z. d. lyr. Dicht. d. Horaz*, Paderborn—München 1885, počinje svoju knjigu ovako: *Maecenas ist das A und O der Gedichte des Horaz*. Isp. još s. 177. f) *RE*, s. v. *Maecenas*, s. 214. g) Gardthausen, *Augustus u. seine Zeit*, Leipzig 1896, II, s. 762, 768 i sl., te W. Will, *Horaz u. die august. Kultur*, Bonn 1948, *passim*.

⁵⁾ F. Richard, *Horace, texte établi, traduit et annoté*, Paris 1931, *Uvod* s. IX. Vincenzo Ussani, *Storia d. lett. latina*, Milano 1940, s. 343, 348.

⁶⁾ Zielinski, *cit. dj.* s. 151.

da je iznenadna bolest dokrajčila H. život i da je na brzu ruku uredio svoj testament, a da onaj koji smišljeno odlazi u smrt nastoji urediti svoje odnose i obaveze. Poznato nam je, da je Horacije bolno proživljavao, što se Mecenatovo zdravlje sve više pogoršavalo, pa je, možda uz samu Mecenatovu smrt i cijeli zbroj okolnosti tako djelovao, da je Horacije izgubio svaki smisao za život. On se nije morao ubiti, već ga je sigurno pre-jaka živčana depresija potpuno slomila.

Ipak, nekad su dani u pjesnikovu životu bili vedri i sunčani. Prisna prijateljska odanost pjesnika prema Mecenatu i Augustu naročito se ogleda u jednoj lirskoj pjesmi (C. II, 12), kojom je Horacije nastojao izbrisati ili barem ublažiti bolni doživljaj u Mecenatovoj duši, koji su prvi put uzrokovali kolebljivo srce njegove supruge Terencije i Augustova trenutna sebičnost, premda je i poslije bilo u tom braku trzavica iste vrste, kad je Terencija zbog Mecenatove starosti ili nehaja počela osjećati prema njemu neku odbojnost. Horacijeva nam pjesma uz druge podatke, kako ćemo vidjeti, govori, da se Mecenat oženio Terencijom iz ljubavi, ali taj brak nije bio srećan iz više razloga⁷⁾. Možda je tome bio uzrokom i način Mecenatova života, jer ga pisci opisuju kao čovjeka, koji je neograničeno volio životne radosti. Velej Paterkul⁸⁾ i Seneka⁹⁾ ocjenjuju ga kao razmaženog čovjeka i dandya, posljednji gotovo kao degenerika, dok ga Juvenal naziva *supinus* i *tener*¹⁰⁾. Seneka je karakterizirao oba supružnika, mada se mora kazati, da se mišljenje o Terenciji odnosi na posljednjih deset godina njezina bračnog života.

Iako je Mecenat bio dugi niz godina Augustova desna ruka¹¹⁾, ipak znamo, da su prisni prijateljski odnosi pomutili intimne veze Terencije¹²⁾ s Augustom, a čini se, da je najtočniji zaključak, ako se kaže, da su oboje bili neposredni uzroč-

⁷⁾ *REC*, s. v. *Maecenas*, s. 215. i H. Dessau, *Gesch. d. röm. Kaiserzeit* I, *passim*, Berlin 1924.

⁸⁾ Vell. Paterculus, *Hist. Rom.*, II, 88, 2.

⁹⁾ Seneca, *Ep.* 19, 92; 114, 4 i 6: *hunc esse, qui uxorem millies duxit, quum unam habuerit?* — a osobito *Dial.* III, 10: *Feliciores ergo tu Maecenatem putas, cui amoribus anxio morosae uxoris cotidiana repudia deflenti somnus per symphoniarum cantum ex longiquo lenes resonantium quaeritur? Mero se licet sopiat et aquarum fragoribus avocet et mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilavit in pluma, quam ille (Regulus) in cruce...* pa malo dalje: *aut, si quis fuerit, qui audeat dicere Maecenatem se quam Regulum nasci maluisse, idem iste, taceat licet, nasci se Terentiam maluit.*

¹⁰⁾ Juvenalis, *Sat.* I, 66 i 12, 39.

¹¹⁾ Gardthausen, *cit. dj.* s. 762.

¹²⁾ Gardthausen, *cit. dj.* u *Napomenama* s. 432, a posebno 435—490, gdje autor nagađa, da je Terencija prije stupanja u brak s Mecenatom bila Augustova milosnica. Pritom se uglavnom poziva na Antonijevo pismo, koje citira Suetonije (c. 69, v. *nap.* 13). U tom pismu taj spominje neku *Terentillu*, a to da bi bio *pseudonim same Terencije*.

nici Mecenatove žalosti. Za Augusta znamo da nije bio nimalo skrupulozan prema ženama¹³⁾. O tom nam govori brzi raskid s prvom ženom Skribonijom i stupanje u brak s ljepoticom Livijom¹⁴⁾, s kojom je živio do kraja života oko pedeset godina, iako je ta znala stoički podnositi i šutjeti, kad god je on ljubakao s drugim ženama. Iz svega, što nam je poznato o Augustovim intimnim odnosima sa ženama, mada je u tom pogledu bio strog i okrutan prema drugima, na pr. kćeri i unuci, Antoniju i Ovidiju, možemo kazati, da je bio preljubnik, čije su ljubavne pustolovine njegovi suvremenici, kako nas obavještava Suetonije, različito komentirali, opravdavali ili napadali. Ipak je zanimljiva činjenica da se njegova obiteljska drama razvijala upravo onako kako je on najmanje želio. Tako i njegova trenutna ili višekratna nesigurnost u odanosti prema prijatelju Mecenatu pripada u niz njegovih ličnih tragedija, a te su sigurno bile izraz njegova karaktera. Ako ga promatramo osvjetljena tim svijetlom, onda možemo s velikom sigurnošću zaključiti, da je epoha, koja se obično naziva njegovim imenom, tvorevina njegovih suradnika, od kojih je svaki doprinio najbolji dio samoga sebe. Među njima je zaista vrlo značajna Livijina uloga. Zato je točnije reći, da je August značajnoj epohi rimske povijesti dao samo ime, dok se suština i sadržaj vrednota te

¹³⁾ Suetonije, *V. c.*, c. 69. ovako karakterizira u tom pogledu Augusta: *Adulteria quidem exercuisse, ne amici quidem negant; excusantes sane, non libidine, sed ratione comissa: quo facilius consilia adversariorum per cuiusque mulieres exquireret. M. Antonius, super festinatas Liviae nuptias, obiecit, et feminam consularem e triclinio viro coram in cubiculum abductam, rursus in convivium, rubentibusque auriculis, incomtiore capillo, reductam; et dimissam Scriboniam, quia liberius doluisset nimiam potentiam pellicis; et conditiones quaesitas per amicos, qui matres-familias et adultas aetate virgines denudarent, atque perspicerent, tanquam Thoranio mangone vendente. Scribit etiam ad ipsum hoc familiariter adhuc, nec dum plane inimicus, aut hostis: „Quid te mutavit? quod reginam in eo? uxor mea est. Nunc coepi, an abhinc annos novem? tu deinde solam Drusillam inis? ita voleas, uti tu, hanc epistolam quam leges, non inieris Tertullam, aut Terentillam, aut Rufillam, aut Salviam, Tituscentiam, aut omnes. Anne refert, ubi et in quam arrigas? . . .“ Uz to treba dodati ono iz c. 71.: . . . circa libidines haesit; postea quoque, ut ferunt, ad vitandas virgines promptior, quae sibi undique, etiam ab uxore, conquirentur . . . Povezati s ovim ono što nam navode Gardthausen, *cit. dj.*, II, s. 485 i u *Napomenama* s. 277 i sl. te Ferrero, *Le donne dei Cesari*, Milano 1925, s. 23 i sl.*

¹⁴⁾ O Livijinoj ljepoti možemo suditi prema velikom broju sačuvanih kipova, koji je prikazuju, a naročito prema kipu, koji su arheolozi iskopali 1930. u Pompejima. Na njemu se uz ljepotu ističe i Livijina karakterna odlučnost. Odgovara onome, što nam o toj ženi veli Velej Paterkul: *probitate. forma Romanarum eminentissima (Hist. Rom., II, 75)*. Tako je isti pisac laskavo dopunio svoju značajku o Liviji kao i uopće o ženama, koje se bave državnim poslovima, kad za njih veli, da su *feminae virilis animi (is. dj. I, 1, 3)*. Za Livijinu ličnost isp. još: a) Birt: *Die Frauen der Antike*, Leipzig 1932, s. 201 i 202 i *Röm. Charakterköpfe*, s. 342; b) Gardthausen, *cit. dj.*, II, s. 1019 i sl. kao i *Napomene* s. 631, 634, 638 i sl.; c) Ferrero, *cit. dj.* s. 25—47.

epohe u svakom pogledu mora drugačije osvijetliti i označiti negoli se dosad činilo.

*

Horacijeva lirska pjesma (C. II, 12) pretstavlja, s obzirom na ono što smo iznijeli o odnosu trojice prijatelja, zanimljivu ilustraciju. Kao rijetko koja druga, ta njegova pjesma pokazuje originalnost lirske zamisli, a puna je iskrene melanholije. Ta se izdvaja od drugih pjesama, u kojima je Horacije opjevao razna erotska oduševljenja, a pogotovo od onih kojih su sadržaji re-ljefni portreti raznih milosnica i milosnika¹⁵). Pjesma dokazuje, kako je pjesnik, poznavajući dobro tadašnji erotski i galantni život u Rimu, mogao naglasiti svoje zadovoljstvo zbog Mecenate i Terencijine ljubavi. Horaciju su bile poznate Augustove ljubavne pustolovine, Mecenateva koncepcija života a i temperament ljepotice Terencije. Zato, prema svome stvaralačkom načelu: *minuentur atrae carmine curae* (C. IV, 11), pjesnik želi pjesmom povratiti nekadašnju nepomućenu odanost u prijateljske odnose između Mecenate i Augusta. Upravo, jer je dobro poznao i ponešto licemjernu Augustovu čud, obraća se samo Mecenatu, pa se u ovoj prilici ne zadovoljava običnim izrazima i pjesničkim slikama.

Mnogi drže, da je pjesma nastala između 29. i 23. prije n. e., iako je pitanje kronologije Horacijevih lirskih pjesama puno kontroverzija¹⁶) Bez obzira u koje je vrijeme pjesnik napisao pjesmu, za nas je važno da je nastala zbog razloga koje smo naveli.

¹⁵) Isp. moju studiju: *More u Horacijevoj erotskoj lirici*, ŽA, III, s. 94 i sl.

¹⁶) Rostagni, *La Letteratura di Roma repubblicana ed Augustea*, Bologna 1939, s. 333 i bilj. 2. Još: a) *REC*, s. v. *Horatius*, s. 2371 i sl.; b) Pasquali, *Orazio lirico*, Firenze 1920, 32 i 771 i sl., gdje veli za C. II, 12 (*è scritta*) *certo dopo il 29., sebbene sia difficile dire, quanto tempo piu tardi*. Petschenigg, *Q. Horatii Flacci Carmina selecta*, Lipsiae 1888, u komentaru za tu pjesmu misli, da je nastala ljeti 29. prije n. e. poslije Oktavijanova trijumfa. Za to ističe u pjesmi stih.: 10—12. Usp. Schantz—Hostius, *Gesch. d. röm. Litt.* (izd. iz 1935) II, s. 127 kao i Schantz *id. op.* iz 1899, II (2), s. 107, 119 i 123, gdje taj raspravlja o datiranju Horacijevih *Lirskih pjesama*. Ipak veli kao i Ribbeck (*cit. dj.* II, s. 141), da su sve tri zbirke *Lirskih pjesama* objavljene do 23. prije n. e. To zaključuje zbog toga, što pjesme posvećene Mureni, Terencijinu bratu (C. II, 10 i III, 19), ne bi pjesnik bio mogao poslije objaviti, jer znamo, da je te godine izgubio glavu zbog urote protiv Augusta. Ta činjenica ipak ne bi bila baš tako odlučna, kad je poznato, da je August „*velikodušno*“ dopuštao da razni pjesnici hvale Gala, pjesnika lijepe Likoride, iako ga je 26. prije n. e. zajedno sa senatom natjerao u smrt. (Isp. Plessis, *La poésie latine*, Paris 1909, s. 290—300 passim, a osobito s. 293). Zato je taj isti cinizam August mogao primijeniti i na Murenu. U cijelom je ovom problemu jedno, *kad je pjesma napisana*, a drugo je, *kad je pjesma objavljena u zbirci*. Stemplinger u *REC*, s. v. *Horatius* s. 2372 govoreći o kronološkom redu Horacijevih pjesama točno zapaža: *Jedenfalls sind nur gesell-*

Za točniju ilustraciju citirat ću pjesmu:

Nolis longa ferae bella Numantiae
 Nec dirum Hannibalem nec Siculum mare
 Poeno purpureum sanguine mollibus
 Aptare citharae modis;

Nec saevos Lapithas et nimium mero
 Hylaeum, domitosque Herculea manu
 Telluris iuvenes, unde periculum

Fulgens contremuit domus
 Saturni veteris. Tuque pedestribus
 Dices historiis proelia Caesaris,
 Maecenas, melius ductaque per vias
 Regum colla minantium.

*Me dulces dominae Musa Licymniae
 Cantus, me voluit dicere lucidum
 Fulgentes oculos, et bene mutuis*

*Fidum pectus amoribus;
 Quam nec ferre pedem dedecuit choris
 Nec certare ioco nec dare braccia
 Ludentem nitidis virginibus, sacro
 Dianae celebris die.*

*Num tu, quae tenuit dives Achaemenes
 Aut pinguis Phrygiae Mygdonias opes
 Permutare velis crine Licymniae,*

*Plenas aut Arabum domos,
 Cum flagrantia detorquet ad oscula
 Cervicem, aut facili saevitia negat
 Quae poscente magis gaudeat eripi,
 Interdum rapere occupet?*

Pjesmu možemo s obziròm na njezinu lirsku konstrukciju podijeliti na dva dijela i dati joj naslov *Likimnija*. U prvom pjesnik blago naglašava svoje odbijanje, da stihom opjeva ratničke, povijesne i mitološke scene, jer i ovdje kao inače Horacije sintetizira pindarovskim elanom rimsku povijest i mitologiju, ali ipak želi Mecenata podsjetiti stihom: *Tuque pedestribus | Dices historiis proelia Caesaris, | Maecenas, melius ductaque per vias | Regum colla minantium*, da opiše Augustove pobjede. Uvjeran je, da će on to bolje od njega izvršiti, jer takvi sadržaji nipošto ne pristaju njegovoj liri: *Nolis . . . mollibus aptari citharae modis*. Na taj način želi prijatelja potsjetiti na one slavne dane, kad je i on bio još jedan od glavnih Augu-

schaftliche und künstlerische Grundsätze der Anordnung zu suchen nicht künstliche . . . Ali, i on prihvaća mišljenje, da su prve tri zbirke *Lirskih pjesama* bile najvjerovatnije objavljene početkom 23. prije n. e. Rostagni u spomenutom djelu misli, da se izraz *signata volumina* (Ep. I, 13) odnosi

stovih pomagača i mudri diplomat. Tom intonacijom pjesnik nastoji unijeti u Mecenatovo ožalošćeno srce svijetlo nekadašnjeg oduševljenja za slavom, a ujedno ublažiti Augustovu neobjektivnost. U drugom dijelu Horacije iskorišćava spretno izazvanu evokaciju u Mecenatovoj duši i ex abrupto i koncizno prelazi, kakav je inače njegov lirski rječnik u *Lirskim pjesmama*, — na portretiranje Likimnije t. j. Terencije. Da je upravo Terencija ona koja se krije pod pseudonimom Likimnije¹⁷⁾, osjećamo i vidimo prema lirskom naglasku vedrine u drugom dijelu pjesme, a i prema pjesnikovu isticanju osobite čežnje, da se nekadašnja ljubav osvježi mladenačkim oduševljenjem. To isticanje ne bi bilo potrebno, da je pjesma spjevana prigodom Terencijine udaje, a ta je morala biti između 29—23 prije n. e., jer poznamo, da Mecenat prije 29. nije bio oženjen¹⁸⁾, a 23. Mecenat je saopćio Terenciji tajnu da joj je brat upleten u urotu protiv Augusta (Suet., 66, 3). Budući da nije mogla spasti brata, znači, da je bila u nemilosti kod Augusta kao i sam Mecenat, kome je taj oštro prigovorio izdavanje državne tajne. Zanimljiva je s druge strane psihološka činjenica, koji su bili razlozi da je Terencija, poslije bratove tragične smrti, odgovarala ljubavnim Augustovim laskanjima. Možda je to bilo iz prkosa protiv Livije, koja je imala u svojim rukama sve niti državne politike, a možda ju je vodila i neka druga pomisao. Prema tome Horacije je pjesmu napisao pri prvom pokušaju Augustovu da Mecenatu preotme suprugu, da bi se stvar zaboravila među prijateljima, a to je moglo biti između 29—23. prije n. e., a ne poslije oko 16. prije n. e. Te se godine počelo sve otvorenije govoriti po Rimu o Augustovim i Terencijinim ljubavnim odnosima (*Dio Cass.*, 54, 19 i 55, 5). Onda je August naglo otputovao u Galiju i bio dugo odsutan. Tad se Mecenat rastavio od Terencije, ali se opet njome uskoro oženio. Cijeli sklop pitanja oko Terencije, sve hipoteze, koje su nastale s prvim primjedbama sholiasta do Gardthausena i drugih pisaca, upućuju nas, da je zaista Horacije svojom pjesmom pokušao ukloniti

¹⁷⁾ Zielinski, *cit. dj.*, s. 163. Da Likimnija nije Terencija pobija Teuffel, v. Gardthausen, *cit. dj.* II, s. 766 bilj. d. Kiessling u komentaru Horacijevih pjesama to ime tumači λιγεις ἄνθρωποι = *dulces cantus*. Prema tome imali bismo u prvom stihu četvrte strofe vrlo zanimljiv slučaj osebnostne tautologije. U Baytera (izd. iz 1868, s. 145), domišljata je primjedba, da je Licymnia pseudonim za Terenciju s istim brojem slogova i istom kvantitetom. Schroeder to ime tumači u svom komentaru ovako: λιγὸν ἄνθρωποι. Isp. Forcellini, *Th. 1. L. s. v. Licymnius*, gdje se tumači ime: λιγὸς ἰ ἄνθρωποι. Samo se ime različito pisalo u rukopisima, kao *Licinia*, *Licinnia*, *Lacinnia*, *Lycinnia* i *Licimnia*. Imena prema grčkim riječima susrećemo u Horacija na više mjesta. Tako na pr. *Lalage* (C. I, 22 i II, 5) prema λαλαειν i λαλαγειν. Naš prevodilac Horacijevih Lirskih pjesama Đuro Hidža (*Pjesni liričke*, Dubrovnik 1849) prema svojoj prevodilačkoj maniri slavizira Likimnijino ime u *Tratorka*. Ovdje uzgred spominjem, da uopće nije shvatio završetak pjesme, te je svu poentu krivo preveo.

¹⁸⁾ Gardthausen, *cit. dj.* II, s. 776 i sl., te s. 784.

sve nesuglasice među prijateljima. Jasno je, da je za to izabrao najzgodniji trenutak, kad je itekako osjetio, da bolježljivi Mecenat treba prijateljske utjehe. Raskid braka 16. prije n. e., kad je izbila afera i ponovo brzo Mecenatovo vjenčanje, govore o velikoj njegovoj ljubavi prema Terenciji. Horacijeva je pjesma svakako veliki i iskreni prijateljski gest, kojim je još davno nastojao ukloniti sve razmirice, što su mogle nastati zbog Augustove nelojalnosti.

Zato pjesnik u drugom dijelu pjesme želi da slatko pjeva dragoj *gospodarici*¹⁹⁾ Mecenatova srca. Da se mora čitati *dulces cantus*, a ne *dulcis Licymniae*, na to nas upućuje sama metrika strofe. Horacije evocira Terencijinu ljepotu i pjeva, da je to žena sjajnih i krasnih očiju, a njezino je srce vjerno u uzajamnoj ljubavi. Ta, ona je dobra plesačica, ona je prštavo duhovita (*certare ioco*), ona umije voditi zborove krasno odjevenih djevojaka na Dijanim svečanostima. Takva je Likimnija kao ljepotica u svom spoljašnjem nastupu. Pjesnik s malo riječi, ali s puno zornih boja i zvukova, koji se ogledaju u sintetičkim epitetima, želi lirski evocirati Likimnijinu neodoljivu ljepotu. Ipak, da bi prijatelja uvjerljivije potsjetio na njezine neodoljive čari, kad ionako ona njemu samome pripada, pjesnik upotrebljava slikovitu hiperbolu, u kojoj veli, da krasota Likimnijine kovrčice više vrijedi negoli sva istočnjačka bogatstva. Uz to ritam same pjesme pojačava lirsku evokaciju samog slikanja Likimnijina portreta, a to biva u trenu, kad Terencija okreće glavu i zamamno podmeće bjelinu svoga vrata, da bi ga njegova usta obasula vrelim poljupcima (*flagrantia oscula*). Tako ona katkada, nastavlja pjesnik, *facili saevitia (simulata)* = neprimjetnom okrutnošću uskraćuje svome dragome buđenje srhova ljubavi. Tim snažnim oksimoronom pjesnik prelazi na posljednju evokaciju, u kojoj slika zamamnu i svježju Likimnijinu ljepotu. Takva ljepotica umije svojim čarima iskreno i predano voljeti, jer želi da je njezin dragi osvaja, te da njihova ljubav ima uvijek one čari, što čine da je jaka kao smrt. Tako osjećamo, da je posljednja strofa²⁰⁾ još i himna ljubavi supružnikâ. Pjes-

¹⁹⁾ Forcell., *Th. I. L. s. v. domina* — *domina est, quae in aliqua re dominatur. quoque dominam vocat uxorem suam Ovid. Trist. 3, 9 et 5 ibid. 5. 1. 1* božice često imaju takav naziv Verg. *Aen. 3. 113*, jer Servije tumači: *dominam proprie matrem deum dici, Varro et ceteri affirmant*. Naziv je jednak grčkom δέσποινα = ἀλοχος i γυνή, usp. Ricci, *Voc. greco italiano*. Istina, tu istu riječ Horacije na ostalim mjestima upotrebljava u drugom smislu, jer je spaja s jakim epitetom *impia domina* (C. III, 8, 19) i *domina meretrix* (E. I, 2, 25).

²⁰⁾ Usp. zanosno i estetski vrlo točno opažanje Porfirija (Porphyrio, *Commentum in Horatium Flacc.* (Holden 1894), gdje doslovno piše za stih 28.: *Et totum hoc (otiositate) mira energia expressum est*. O toj izražajnoj Horacijevoj snazi, a i o vezi njegove lirike s modernom uvjerljivo je pisao Fr. Klingner, *Horazische u. moderne Lyrik* u časopisu *Antike* (1930).

nik je to iznio s naglaskom svježeg patosa, kome se i sam potpuno predao. Metrička ljepota, osobito drugog dijela pjesme s brojnim asonancama: *e, u, i* pa aliteracijom, u kojoj vodi suglasnik *r*, zaokružuje na lirski način svu ženstvenost Terencijina portreta, a istodobno govori, koliko su Horaciju bili na srcu spokojstvo i duševni mir dragoga prijatelja i njegove supruge.

Zagreb.

T. Smerdel.

RÉSUMÉ

T. Smerdel; LES PORTRAITS LYRIQUES d'HORACE

Dans l'oeuvre lyrique d'Horace, nous trouvons très souvent des évocations lyriques qui contiennent des vrais portraits, des évocations que l'auteur considère en tant qu'une des plus caractéristiques marques créatrices d'Horace. Ces évocations contiennent du dramatique lyrique et elles sont du même relief dans les *Épodes*, dans les *Satyres*, dans les *Épîtres* aussi bien que dans les *Odes*. Elles peuvent être idéalistes ou réalistes. En tant qu'un exemple typique du portrait idéaliste l'auteur entreprend d'analyser pour cette fois le poème lyrique C. II. 12, qui appartient à la vie intime du poète et dans lequel Horace donne le portrait de la grâce féminine de Térentia, épouse de son ami Mécène. L'auteur emploie pour elle le pseudonyme Licymnie (Λιγυίς ἑρνοί — Λιγύρνια). Le portrait de Térentia doit consoler Mécène et le réconcilier par voie indirecte avec Auguste. Dans son analyse des relations sociales de l'époque aussi bien que du poème même, l'auteur cherche à jeter un jour nouveau et plus correct sur l'époque et la personne d'Auguste de même que sur les relations intimes des amis, qu'étaient Horace et Mécène.

КОИ „ΙΟΥΜΗΝΙΟΝ ИЛИ ΝΟΥΜΗΝΙΟΝ“

Во врска со нашата статија објавена на стр. 140—143 треба да одбележиме дека беше веќе отпечатен I-от том кога разбравме оти до истото решение пред нас дошле J. и L. Robert во LXVII том (1954) од *Revue des études grecques* на стр. 147, т. е. дека нам. *Ιουμήνιον* треба да се чита *Νουμήνιον*.

Скопје.

M. Д. Петрушевски.